

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การประเมินศักยภาพธุรกิจชุมชนในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์: ของตำบลมะขามหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 งานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 กรอบแนวคิดและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน หรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุน และส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ และต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งพาตนเอง (Self – reliance) เป็นหลัก ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในขบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อที่จะเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้และนำไปสู่เป้าหมายของการกินดีอยู่ดีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสวงหารากฐานที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อไป และวางรากฐานที่สำคัญของประเทศและสังคมไทย

นอกจากนี้ เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ และเป็นเรื่องที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เกิดการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยพัฒนา(Unit of Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว

ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมีจุดเด่นจุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายในทั่วประเทศและทั่วโลก

ดังนั้น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงเป็นแนวทางการส่งเสริมและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์โดยมีกิจกรรมทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางด้านการผลิต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชนบท และสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิต หรือจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศ และทั่วโลก

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” นี้จะเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เกิดการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อยู่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนา(Unit of Development) เบื้องต้น และรวมเป็นเครือข่ายภายใต้ตำบล โดยอาศัย

หลักการพื้นฐาน 3 ข้อ คือ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity) ทำความฝันให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้าง กิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น

การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พุ่มพักประชาชนให้ใช้ชีวิตด้วยความทำท้าย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

หลักการของขบวนการนี้ไม่เน้นการให้เงินสนับสนุน(Subsidy) แก่ท้องถิ่น เพราะอาจจะไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนแก่ชุมชนด้านเทคนิค เพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนช่วยเหลือในด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์ การตลาด ชุมชนท้องถิ่นจะรับความช่วยเหลือเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มยอดการขาย หรืออาจจะจัดตั้งบริษัทหนึ่งผลิตภัณฑ์(One Product Corporation) เพื่อให้เป็นช่องทางในการกระจายสินค้าสู่ตลาดต่างๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ

1) มาตรฐานผลิตภัณฑ์คุณภาพระดับโลก ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นต้องมีคุณภาพได้มาตรฐานมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวัฒนธรรมและมีจุดเด่นเฉพาะ เป็นที่ยอมรับของตลาดภายในประเทศและตลาดโลก

2) มีเอกลักษณ์เป็นที่ลือชื่อเพียงหนึ่งเดียว ต้องมีการระดมความคิดในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะช่วยกันทำได้ โดยคำนึงถึงการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นให้สอดคล้องอย่างเหมาะสมไม่ซ้ำแบบกันและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านหรือตำบลให้เป็นที่ยอมรับทั่วไป

3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการปรับปรุงเทคโนโลยี การสร้างบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความรู้ ความสามารถให้เกิดขึ้นในสังคม มีการวางแผน การตลาดมุ่งเน้นการผลิตและบริการ โดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก

กิจกรรมหลักที่สำคัญ

1) ขยายสินค้าท้องถิ่นไปยังตลาด

ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเป็นจุดเด่นของท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพเพื่อขยายตลาดออกสู่เครือข่ายท้องถิ่น ชุมชน และตลาดโลก

2) ผลิตและคิดค้นขึ้นเองในท้องถิ่น

โดยอาศัยความรู้ ความสามารถของคนในชุมชน ให้ความร่วมมือกันรับผิดชอบมีหน่วยงานของจังหวัด กระทรวง กรม กอง เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และคอยให้การสนับสนุนในด้านของเทคโนโลยี การคิดค้นอุปกรณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ และการวิจัยอย่างครบวงจร

3) การสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพของท้องถิ่น

ชุมชนต้องมีการเลือกเฟ้นบุคลากรที่มีความรู้ สามารถมองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานในระยะยาวที่เป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่จะผลิตขึ้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวคิด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์โดยการจัดสถานที่อบรม/วิทยาลัยด้านการผลิต การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้บทบาทของสตรีเป็นพลังของการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายองค์กรพัฒนาต่างๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจ(Motivation) โดยมีเนื้อแท้(Vitality) ของความเป็นตัวตนของตนเองอย่างเป็นอิสระ

การพึ่งพิงระบบการเงินและกิจกรรมต่างๆ หนึ่งตำบลมีได้หลายผลิตภัณฑ์แต่อย่างน้อยมีหนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นเป็นผลิตภัณฑ์หลัก หนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นอาจผลิตโดยเครือข่ายของหลายหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และขบวนการท้องถิ่นที่สร้างขึ้น

การจัดการด้านการตลาด เช่น ตลาดผสมผสาน บริษัทหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดการแสดงสินค้า การจัดงานมหกรรม/เทศกาล ร้านค้าในเมืองตนเอง ร้านทดสอบตลาด ระบบ

พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และการเชื่อมชุมชน/สหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร ผ่านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อทำการค้าต่างตอบแทน

การพึ่งตนเอง ความเป็นอิสระของภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชน โดยใช้สถานฝึกอบรม การสร้างความมั่นคงในท้องถิ่น การจัดการประชุมและนำเสนอแลกเปลี่ยนแนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การให้รางวัลคุณภาพ เป็นต้น

กิตติ ลิ้มสกุล (2544) อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เรื่อง หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สรุปว่า

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์(Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการผลิต ให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self – reliance) เป็นหลัก ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อที่จะเกิดการสร้างรายได้ และนำไปสู่เป้าหมายของการกินดีอยู่ดี คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสวงหารากฐานที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อไป และวางรากฐานที่สำคัญของประเทศและสังคมไทยสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เกิดการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยพัฒนา (Unit of Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึง ตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริหารดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขาย ที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

ดังนั้น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงเป็นแนวทางการส่งเสริม และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์โดยมีกิจกรรมทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางด้านการผลิต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชนบท และสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน สามารถยกระดับ

ฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขายสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ข้อ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local yet global) ผลผลิตภัณฑ์และบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
2. พึ่งตนเอง และคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self Reliance Creativity) ทำความฝันให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น
3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พุ่มพักประชาชนให้ใช้ชีวิตด้วยความท้าทาย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

รัฐบาลจึงแถลงนโยบายในการดำเนินงาน โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สร้างงานสร้างรายได้แก่ชุมชน
2. สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนให้สามารถคิดเอง ทำเองในการพัฒนาท้องถิ่น
3. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
5. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปแนวคิดหลักการ และวัตถุประสงค์ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อประเมินศักยภาพธุรกิจชุมชน โดยแยกออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้-

1. ศักยภาพด้านการเสริมสร้างรายได้ของชุมชน
2. ศักยภาพด้านการจัดการ
3. ศักยภาพด้านการผลิต

ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยใช้กิจกรรมทางการผลิตการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงการบริหารจัดการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและการตลาดเป็นเครื่องมือทั้งในส่วนที่คนในชุมชนพัฒนาด้วยตนเอง และการพัฒนาด้วยกิจกรรมและการฝึกอบรมจากรัฐ

ความหมายของกลุ่ม

(Mc. David & Hanari อ้างในรัชนีกร เศรษฐรัฐ 2528: 108) กล่าวถึงกลุ่มว่า

1. มีเกณฑ์ปกติหรือกฎแห่งความประพฤติ (Norms or Rules of Conduct) ที่ใช้สำหรับจัดระเบียบ(ควบคุม) พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนและพฤติกรรมของกลุ่ม
2. มีโครงสร้าง (Structure) ที่ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม
3. มีการกระทำ (Performance) ที่เป็นระบบเดียวกัน Sheriff & Sheriff ได้พูดถึงกลุ่มทางจิตวิทยามีคุณลักษณะ ดังนี้
  - มีจำนวนคนอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป
  - มีโครงสร้างของกลุ่มที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาท ของสมาชิก แต่ละคนนั่นคือ สมาชิกต่างก็รับรู้ร่วมกันว่าใครมีบทบาทฐานะอย่างใด ในสังคม
  - กลุ่มนั้น (จากคุณสมบัติข้อนี้ คนที่ไปดูภาพยนตร์ เพื่อความเพลิดเพลินใจ ไม่ใช่กลุ่มทางจิตวิทยา)
  - กลุ่มที่รวมกันต้องมีความคงที่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง
  - มีกฎระเบียบ สำหรับเป็นแนวประพฤติ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ
 ดังกล่าวเป็นสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มเห็นว่าดี เหมาะสมถูกต้อง และใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม

สรุปความหมายของกลุ่ม คือ มีกฎแห่งความประพฤติที่ใช้จัดระเบียบพฤติกรรม มีโครงสร้างหน้าที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม มีการกระทำที่เป็นระบบเดียวกัน มีความสมัครใจในการรวมกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ เพื่อจะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน และส่งเสริมสมาชิกของกลุ่มให้ได้รับผลประโยชน์

ภูมิปัญญา (Wisdom) มีความหมายดังต่อไปนี้

1. ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์
2. ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มคนที่ได้จากประสบการณ์ที่สังคมให้ไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพ ตามสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สังคมคิดกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุล ระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของ

ชาวบ้านเองหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สมดุล เกิดความ ไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน

4. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำงาน บางรู้จักทวนข้าว โดยการใช้มือในการไถนา การรู้จักสานกระบุง ตะกร้าเอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยมาใช้ในชีวิตประจำวันรวมทั้งรู้จักเอาดินขึ้นกระทามาแช่น้ำ ต้มน้ำให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่า “ภูมิปัญญาทั้งสิ้น”
5. ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สังคมมีมาแต่ในอดีต เป็นชื่อของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local wisdom)

ในหลากหลายมุมมองและความคิดของนักวิชาการ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน(เสรี พงศ์พิศ,2539)
2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ส่งสมสืบทอดกันมา
3. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสอน และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานจากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีการส่งเสริมการผลิต
4. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย
5. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาในการดำรงชีวิต และปัญหาในการประกอบอาชีพ โดยที่บุคคลชาวบ้านเหล่านี้ ได้มีกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์มาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

6. ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน โดยผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของเรา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชน และในตัวของผู้รู้เรื่อง หากมีการสืบค้นหาเพื่อการศึกษา และนำมาก่อนเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากความหมายที่สรุปเป็นแนวในการเลือกใช้คำดังกล่าว พอจะทำให้มองเห็นสาระสำคัญที่เป็นลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นักวิชาการและผู้สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2539: 147) กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุ่มค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี อื่นๆ

ประเวศ วะสี (2530: 11-17) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสั่งสมขึ้นมาเป็นประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก
2. มีความเชื่อมโยง หรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญา ที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
3. มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน มีลักษณะที่เป็นทั้งรูปธรรม และนามธรรม ทั้งสองลักษณะสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคม คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

2.1.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ดูเหมือนเพิ่งจะได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ทั้งที่แทรกซึมอยู่ในชุมชนมานานแล้ว มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจ สรุปได้ดังนี้

สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2542) นำเสนอแนวคิด “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” ในงานสัมมนาทางวิชาการ ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยประยุกต์ปรัชญาทางศาสนา กับแนวคิดทางเศรษฐกิจ นั่นคือ ปรัชญาของระบบเศรษฐกิจตลาดหรือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ขึ้นอยู่กับ “กลไกราคา” โดยอุปสงค์และอุปทาน จะทำหน้าที่ของมันอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่มีอคติ ในขณะที่แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองถือเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน” เป็นที่ตั้ง แนวคิดนี้ถือว่าพื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือการผลิต จึงเห็นว่าก่อนอื่นจะต้องให้เกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้ โดยการพึ่งตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งตนเองให้ได้ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ อาจเริ่มต้นจากการพึ่งตนเอง 10 เปอร์เซ็นต์ เป็น 20 เปอร์เซ็นต์แล้วค่อยๆ ยกระดับขึ้นไป เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเน้นการรวมกลุ่มของชาวบ้านระดับชุมชน หมู่บ้าน และตำบล โดยยอมรับและสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนชาวบ้านที่ปรารถนาจะก้าวพ้นจากระดับการผลิตเพียงเพื่อพออยู่พอกินไปสู่ระดับการแลกเปลี่ยน ให้เป็นทั้งเจ้าของทุนและ/หรือผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง แนวคิดนี้เสนอว่า ทั้งวัตถุดิบ แรงงาน ทักษะ ทุน และยุทธศาสตร์ทางธุรกิจจะต้องอยู่ภายใต้การตัดสินใจด้วยตนเองของสมาชิกชุมชน และเชื่อว่าหากชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนจะสนับสนุนค้ำจุนระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งตามไปด้วย ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง คือ ชุมชนที่ใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังจะ การทำความดี ความเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีความสมานฉันท์ เป็นทั้งการประพฤติปฏิบัติด้านสังคม และเป็นมิติการทำธุรกิจของชุมชน ในเวลาเดียวกันด้วย ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นระบบเศรษฐกิจ ที่ถูกกำกับด้วยคุณธรรมก็ได้

นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ยังมีอีกคำหนึ่งที่เรียกกันว่า “ธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจทางเลือก” โดยปริยานุช ป็องภัย (2541: 83-89) เขียนไว้ใน ชุมชนเข้มแข็ง: บทเรียนภาคปฏิบัติ สรุปความว่าธุรกิจชุมชนเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวบ้าน จากที่เคยทำการผลิตเพียงพอบริโภคในครอบครัว มาเป็นการผลิตที่อิงระบบตลาด ซึ่งต้องจับตาดูว่าอะไรที่ตลาดต้องการ แต่ไม่ทำมากเกินไป มีการรวมกลุ่มกันทำ นอกจากนี้ยังสรุปปัญหาของธุรกิจชุมชนว่าประกอบด้วย

1. ความชัดเจนด้านเทคนิค
2. ทุน
3. การพัฒนาการผลิต
4. ความรู้ ความสามารถในการทำธุรกิจ
- และ 5. การมีข้อมูลข่าวสารทางเศรษฐกิจน้อย จึงควรปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์

ความเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1. ปรับวิธีคิด 2. ปรับวิธีการทำงาน 3. ศึกษาความรู้ทางธุรกิจ
4. เรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร 5. หาพันธมิตร ในด้านหลักคิดพื้นฐานสำคัญของธุรกิจชุมชน มีดังนี้

- **ความยั่งยืน** หมายถึง กิจกรรมธุรกิจชุมชนต้องไม่ไปทำลายสิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนที่สำคัญคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ถึงที่สุดชุมชนมีความสามารถในการดำเนินการไปได้ด้วยตนเอง

- **ชุมชน** น่าจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร มีระบบสมาชิก กรรมการมีส่วนร่วมในการร่วมลงทุน การบริหารจัดการ ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจบนพื้นฐานของการใช้ความเป็นประชาธิปไตย ในการบริหารกิจการของชุมชน และที่สุดผลประโยชน์ต้องเป็นของชุมชน เช่น มีการกระจายการถือหุ้นแก่คนในชุมชน ผลกำไรที่ได้นำไปพัฒนาชุมชน เป็นต้น

- **จริยธรรม** จริยธรรมในงานธุรกิจชุมชน หัวใจหลักคือ การไม่เอาเปรียบชุมชน สมาชิก ผู้รับบริการ ผู้บริโภค ผู้ผลิต ทั้งในเรื่องของราคาสินค้า ค่าแรง ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการผลิตของผู้ผลิต และการรับบริการของผู้บริโภคที่ไม่ส่งผลในการทำลายสิ่งแวดล้อม

- **ธุรกิจ** หากในสายตาของนักธุรกิจแล้ว ธุรกิจหมายถึง กำไร ขาดทุน สำหรับชุมชนแล้วฐานของธุรกิจชุมชนมาจากการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง ส่วนที่เหลือกินเหลือใช้จึงขายสู่ตลาด แต่ก็มีการพัฒนาการผลิตที่อิงระบบตลาดมากขึ้น จึงต้องตระหนักว่า อะไรที่ตลาดต้องการถึงจะทำการผลิตขึ้น มีการรวมกลุ่ม ร่วมทุนกันในระดับชุมชน และที่สำคัญคือ ผลกำไรกลับสู่ชุมชน

สัมพันธ์ เดชะอริก (2541: 5) สรุปว่า เครือข่ายธุรกิจชุมชน มีจุดเน้นทางแนวคิดหลักสำคัญ 4 ประการคือ ความยั่งยืน การมีจริยธรรม การมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของทุน บริหารจัดการ ตัดสินใจโดยชุมชน การทำธุรกิจจากฐานการผลิตของชุมชน

2.1.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีการพูดถึงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

อकिन รพีพัฒน์ (2527: 320) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่หน่วยงานภายนอกกำหนดไปแล้วให้ประชาชนมาร่วมในการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมาเอง

ปรัชญา เวสารัชช (2528: 3 - 4) ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมประเด็นดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่อไปนี

2.1 การก่อให้เกิดความพยายามพัฒนา

2.2 การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2.3 การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วม ของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

ประมาณ ตันทิกุล (2538: 5) แนวคิดการมีส่วนร่วมมีจุดเน้นที่การปลุกจิตสำนึกของประชาชนให้ตระหนักว่าประชาชนมีศักยภาพในการควบคุมทรัพยากร และสถาบันต่างๆ ตลอดจนการใช้การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม ทั้งร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชนในลักษณะพึ่งตนเอง คือการที่ประชาชนสามารถควบคุมกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

Rogers และ Shoemaker (อ้างในอัมพร ไชโย, 2545: 15) มีแนวคิดว่า พลังในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ คือ การมีส่วนร่วมในอำนาจอย่างกว้างขวาง และการตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโดยมีการปรึกษากับพวกที่รับผลกระทบ กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับตัวแปร ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลง
2. การชักจูงและการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ
3. การตัดสินใจที่จะยอมรับหรือจะปฏิเสธอันมีผลจากการประเมิน
4. การสื่อสารเกี่ยวกับการตัดสินใจ
5. การกระทำตามการตัดสินใจ

สันติ พัฒนาศักดิ์ (อ้างใน ปรมัตถ์ โปคาพล, 2545: 27) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมคือ การให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือเกษตรกรในท้องถิ่นมีการประสานงาน และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

และมีการวางแผนไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลซึ่งจะทำให้เกษตรกรหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันถึงการเป็นเจ้าของกิจกรรม นั้น

รูปแบบการมีส่วนร่วม

มรว.อकिन รพีพัฒน์ (2527: 101) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน
คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

Cohen & Uphoff (อ้างในประมาณ ดัชนีทิกุล , 2538: 13) ได้เสนอองค์ประกอบการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วม โดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การร่วมมือและทั้งการเข้าร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

ประมาณ ดัชนีทิกุล (2538: 14) สรุปและแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้.-

1. การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา
3. การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรม
4. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมประเมินผลงานกิจกรรม

2.1.4 แนวคิดการบริหารโครงการ

คำว่า “โครงการ” (Project) เป็นคำที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายแต่ความเข้าใจในความหมายอาจเหมือนหรือแตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โครงการหนึ่งๆ ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้

ประชุม รอดประเสริฐ (2529: 5) ได้สรุปว่า โครงการเป็นงานที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบ โดยประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานและคาดหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า การดำเนินงานของโครงการจะต้องเป็นที่ตกลงยอมรับและรับรู้กันทุกฝ่าย จะต้องมีการรับผิดชอบในการดำเนินการ รวมทั้งจะต้องได้รับการสนับสนุนเอาใจใส่ดูแลจากผู้เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

มยุรี อนุมานราชชน (2544: 5-7) ให้ความหมายคำว่า “โครงการ” หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมที่สัมพันธ์กันซึ่งเป็นความพยายามจัดกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดที่สุดในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้แก่ผลตอบแทนหรือผลได้อย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคตกิจกรรมดังกล่าวต้องมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด ส่วนคำว่า “การบริหารโครงการ” (Project Management) หมายถึง กระบวนการในการดำเนินกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษไม่ซ้ำแบบกันด้วยวิธีการใหม่ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ภายใต้เงื่อนไขด้านงบประมาณและเวลา โดยกระบวนการบริหารโครงการประกอบด้วย 3 มิติ คือ วัตถุประสงค์ของโครงการ กระบวนการบริหารและระดับการบริหารพื้นฐาน

สมบัติ ชำรง (2544: 9) ได้ให้ความหมายของการบริหารโครงการไว้ว่าเป็นการบูรณาการหลักการจัดการเพื่อกำหนดกิจกรรมและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผู้จัดการจะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ในเรื่องการจัดการเป็นอย่างดี

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการ

มยุรี อนุมานราชชน (2544: 281) ได้สรุปลักษณะการบริหารโครงการที่มีความสัมพันธ์อย่างมากในลักษณะที่เป็นเส้นตรงกับความสำเร็จของโครงการ กล่าวคือ ลักษณะต่อไปนี้จะก่อให้เกิดความสำเร็จและโครงการที่ไม่มีลักษณะดังกล่าวอาจประสบความสำเร็จล้มเหลว คือ

1. ความผูกพันต่อเป้าหมายของกลุ่มผู้ปฏิบัติ
2. การคาดคะเนต้นทุนเริ่มแรกได้ถูกต้อง
3. ระดับศักยภาพที่มากพอของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน

4. เงินทุนเพียงพอที่จะทำโครงการแล้วเสร็จ
5. การวางแผนและการควบคุมทางเทคนิคอย่างเพียงพอ
6. การเริ่มต้นโครงการขณะที่มีปัญหาน้อยที่สุด
7. การบริหารที่เน้นงาน
8. การบริหารงานที่ไม่ใช่ระบบราชการ
9. ผู้บริหารโครงการปฏิบัติงานโครงการได้ตลอดเวลา
10. เกณฑ์ที่ใช้วัดความสำเร็จของโครงการกำหนดไว้อย่างชัดเจน

รูปแบบและแนวทางในการประเมินโครงการ

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2538) ได้เสนอแนวทางในการประเมินผลการปฏิบัติของโครงการไว้ 3 แนวทางสรุปได้ดังนี้.-

1. ประเมินความพยายามเป็นปัจจัยนำเข้า ว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้ จากการออกแบบโครงการหรือไม่ เป็นการมุ่งพิจารณาว่าประมาณ และประเภทของกิจกรรม ที่จัดขึ้นนั้น เป็นไปตามแผนงานหรือตารางเวลาที่กำหนดหรือไม่ มีการจัดสรรแหล่งวัสดุ การใช้อุปกรณ์ และมีงบประมาณในการจัดกิจกรรมอย่างเหมาะสมเพียงใด
2. การประเมินกระบวนการ เน้นการแสวงหาคำอธิบายถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลป้อนกลับมาพัฒนาโครงการและก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแผนงานของโครงการ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์อันจะนำไปสู่การขยายผลจากโครงการได้อีกระดับหนึ่ง นอกจากนั้นแล้ว การประเมินกระบวนการกำกับดูแลก็เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารโครงการที่พึงกระทำ เป็นประจำ และต่อเนื่อง เพื่อตรวจสอบเป็นระยะๆ ว่ามีการปฏิบัติจริงหรือไม่ กิจกรรมต่างๆ ที่จัดเป็นไปตามตารางเวลาที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ ให้ความสนใจต่อการแปรรูปปัจจัยนำเข้าให้เป็นผลลัพธ์ และสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงทีเพื่อช่วยให้เกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. การประเมินสิ่งที่ต้องการปฏิบัติในโครงการเพื่อช่วยให้สามารถบ่งบอก ความชัดเจนเกี่ยวกับสิ่งที่คาดหวังว่าจะทำให้โครงการเกิดผลลัพธ์ขึ้นได้ ซึ่งหมายถึง ตัวแปรอิสระ หรือ ตัวแปรต้นที่คาดว่าจะก่อให้เกิดผลตามมามีคือ ตัวแปรตาม การประเมินสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ช่วยให้เห็นข้อตกลงเบื้องต้นเชิงสาเหตุภายใต้ขอบเขตของกิจกรรมในโครงการ ซึ่งจะทำให้ผู้ประเมินทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจริงกับผลที่คาดหวังตลอดจนความสำเร็จของโครงการ

เกณฑ์ในการประเมินโครงการ

Suchman (1967) เสนอให้พิจารณาถึงเงื่อนไขสำคัญของการประเมินภายใต้ 4 หัวข้อ คือ.-

1. พิจารณาศึกษาลักษณะของนโยบาย/ แผนงาน/ โครงการ ซึ่งก่อให้เกิดความสำเร็จในระดับสูงหรือต่ำ
  2. พิจารณาศึกษาผู้รับบริการสาธารณะตามนโยบาย/ แผนงาน/ โครงการว่าผู้ใดได้รับผลกระทบมากหรือน้อย
  3. พิจารณาศึกษาเงื่อนไข เช่น พื้นที่ เวลา และสถานการณ์ที่ทำให้นโยบาย/ แผนงาน/ โครงการ ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว
  4. พิจารณาศึกษาผลกระทบที่บังเกิดจากนโยบาย/ แผนงาน/ โครงการ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นผลกระทบเดี่ยว หรือผลกระทบซับซ้อน ผลกระทบที่ตั้งใจ ผลกระทบที่ไม่ตั้งใจ ผลกระทบทางตรง ผลกระทบทางอ้อม เป็นต้น
- อีกทั้ง การประเมินผลนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยเกณฑ์บางประการในการศึกษา ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นตามจุดหมายของการใช้ได้แก่ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ความพอเพียง ความเสมอภาค ความเป็นธรรม ซึ่งความหมายของเกณฑ์ดังกล่าวนี้แสดงในตาราง

ตารางสรุปความหมาย และตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับเกณฑ์การวิจัยประเมินผล

เกณฑ์การประเมินผล	ความหมาย	ตัวอย่างคำถาม
ประสิทธิผล	เปรียบเทียบผลลัพธ์และผลกระทบของนโยบาย/แผนงาน/โครงการกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	นโยบาย/แผนงาน/โครงการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่
ประสิทธิภาพ	เปรียบเทียบปัจจัยนำเข้ากับผลลัพธ์และผลกระทบของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ	การปฏิบัติตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการสิ้นเปลืองทรัพยากรเพียงใด
ความพอเพียง	เปรียบเทียบกับผลลัพธ์และผลกระทบของนโยบาย/แผนงาน/โครงการกับความต้องการทั้งหมดของสังคม (หรือขอบเขตทั้งหมดของปัญหา)	นโยบาย/แผนงาน/โครงการสามารถตอบสนองความต้องการทั้งหมดของสังคมได้หรือไม่เพียงใด
ความเสมอภาค	เปรียบเทียบโอกาสที่จะได้รับบริการสาธารณะตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการมีเท่าเทียมกัน สำหรับประชาชนทุกกลุ่มทุกพวก หรือไม่	ใครบ้างที่มีโอกาสได้รับผลลัพธ์และผลกระทบตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการ
ความเป็นธรรม	เปรียบเทียบว่าประชาชนผู้เสียเปรียบในสังคมได้รับผลลัพธ์และผลกระทบของนโยบาย/แผนงาน/โครงการในสัดส่วนเช่นใด เมื่อพิจารณาพร้อมกับประชาชนผู้ได้เปรียบในสังคม	นโยบาย/แผนงาน/โครงการถูกกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับผู้ได้เปรียบหรือผู้เสียเปรียบในสังคมเป็นสำคัญ และ/หรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน โดยส่วนรวมหรือเฉพาะต่อกลุ่มผลประโยชน์ส่วนน้อย

ที่มา: ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2530: 51.

2.2 งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วินัส ฤชัย และคณะ (2544) ได้วิเคราะห์ศักยภาพของธุรกิจชุมชนภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในจังหวัดเชียงใหม่ ในด้านการจัดการ การตลาด การผลิต และการเงิน โดยใช้หลักวิธีการวิเคราะห์ SWOT และหลักเกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม พบว่าแต่ละกลุ่มจะมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคแตกต่างกันไป

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2545) ได้สรุปการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในช่วง 3 เดือนแรก (ตุลาคม – ธันวาคม 2544) หลักการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ใน 4 ด้านคือ.-

1. มีการดำเนินการด้านการจัดการและขั้นตอนการบริหาร โครงการรวมถึงกำหนดบทบาทและภารกิจของคณะกรรมการชุดต่างๆ กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. มีการกำหนดแผนงานและงบประมาณของโครงการฯ โดยแผนแม่บท 5 ปี (2545 – 2549) ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีการกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ของโครงการ และแผนงานหลักอีก 13 แผนงาน ตลอดจนกำหนดตราสัญลักษณ์โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นรูปปลาตะเพียน มีลายจักสาน ที่สะท้อนความเป็นภูมิปัญญาไทยเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์

3. มีการกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ “กลุ่มสินค้า” รวม 6 กลุ่ม และ “กลุ่มศิลปวัฒนธรรม สถานที่และบริการ” รวม 3 กลุ่ม ทั้งหลักเกณฑ์ในด้านตัวสินค้า ด้านความเข้มแข็ง หรือการบริหารจัดการของชุมชน และกำหนดระดับศักยภาพหรือความพร้อมของชุมชน สินค้าออกนอกนี้ยังกำหนดระดับผลิตภัณฑ์ตามศักยภาพที่จะไปสู่ตลาดคือระดับที่จำหน่ายในท้องถิ่นจำหน่ายภายในประเทศจำหน่ายต่างประเทศ

4. ด้านการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน สรุปยอดจำหน่ายได้ 167,139,677.73 บาท ด้านการกระจายสินค้าตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีสถานที่จำหน่ายรองรับแล้ว 2,536 แห่ง นอกจากนี้ยังสรุปกิจกรรมตามเทศกาลต่างๆ ตลอดเมื่อปี 2545 ในทุกจังหวัดที่สามารถนำผลิตภัณฑ์ตามโครงการฯ ไปจำหน่ายได้มีถึง 980 กิจกรรม ซึ่งน่าจะสร้างรายได้แก่กลุ่มอาชีพตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ได้เพิ่มมากขึ้นจากการจำหน่ายปกติ

สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ (2545) รวบรวมผลสำรวจวิจัยเพื่อประเมินผลงานของรัฐบาลในความคาดหวังและการรับรู้ต่อผลงานของรัฐบาลรอบ 3 เดือน/ 6 เดือน/ 9 เดือน/ 1 ปี 3 เดือน/ 1 ปี 6 เดือน ในโครงการต่างๆ ของรัฐบาล โดยทำการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ 23 จังหวัด ทุกสาขาอาชีพ ผลการสำรวจในส่วนของการดำเนินงาน ตามโครงการหนึ่งตำบล

หนึ่งผลิตภัณฑ์ในแต่ละช่วงเวลา พบว่า เส้นกราฟแสดงความคาดหวังต่อ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์มีแนวโน้มสูงขึ้นมาตลอด โดยผลสำรวจปรากฏว่าประชาชนรับรู้ผลงานของรัฐบาล ในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์สูงขึ้นตามไปด้วย และช่องว่างระหว่างความคาดหวังและการรับรู้ต่อผลงานของรัฐบาลแคบลงตามอายุการทำงานของรัฐบาล ซึ่งหมายความว่า โครงการหนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่ประชาชนให้ความคาดหวัง และเห็นผลงานเป็นจำนวนมาก

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (2546) ในฐานะกรรมการและเลขานุการ กอ.นตผ. ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 สรุปผลสำเร็จจากการดำเนินงานโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในช่วงปีแรกไว้ดังนี้.-

1. ผลสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจประชาชนมีรายได้จากการขายสินค้าชุมชน (ตุลาคม 2544 – กันยายน 2545) จำนวน 16,837,140,742 บาท เพิ่มขึ้นจากก่อนดำเนินโครงการฯ เมื่อปี พ.ศ. 2544 ซึ่งมียอดจำหน่ายเพียงจำนวน 215,549,537 บาท
2. ผลสำเร็จด้านสังคมประชาชนได้เกิดความตระหนักในค่านิยมไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการบริโภคสินค้าไทยและสินค้าชุมชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ประชาชนยังสามารถที่จะพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้วัสดุ และแรงงานพื้นบ้านในการพัฒนาสินค้าชุมชนเพิ่มมากขึ้นด้วย
3. ผลสำเร็จทางด้านสภาพแวดล้อม ประชาชนได้ตระหนักถึง เรื่องการรักษา สภาพแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมมากขึ้น
4. ผลสำเร็จทางการพัฒนาโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ก่อให้เกิดสภาพการทำงานร่วมกันภายในชุมชน และความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการ พัฒนาสินค้าชุมชน โดยระบุว่าปัจจัยที่จะนำโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไปสู่ ความสำเร็จได้แก่
  - 1.) ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นในหลักการ ปรัชญา และการดำเนินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน
  - 2.) ความรู้สึกร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องว่า โครงการหนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์เป็น โครงการที่มีความสำคัญ
  - 3.) การบริหารจัดการงบประมาณและแผนปฏิบัติการแบบบูรณาการของทุก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 4.) กระจายความรู้ ทักษะ คุณภาพ และการพัฒนาสินค้าลงสู่ชุมชน โดยมี
จุดมุ่งหมายที่ให้ชุมชนสามารถคิดและปฏิบัติการได้ด้วยตนเอง

สำนักงานโฆษกรัฐบาล (อ้างในหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์, 12 เมษายน 2546: 2)

จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานของรัฐบาลในช่วง 2 ปีแรก ของการบริหารประเทศ โดย
ประเมินจากข่าวสารที่ปรากฏผ่านสาธารณชน และเสนอต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในข้อ 2. ระบุ
ว่านโยบายของรัฐบาลได้รับการสนับสนุนจาก ภาคประชาชน โดยเฉพาะนโยบาย ที่ช่วยเหลือ
ประชาชนในระดับรากหญ้า หรือผู้ที่มีรายได้น้อย เช่น การพักชำระหนี้ กองทุนหมู่บ้าน หนึ่งตำบล
หนึ่งผลิตภัณฑ์ 30 บาทรักษาทุกโรค ธนาคารประชาชน บ้านเอื้ออาทร รัฐบาลสามารถทำให้เกิดผล
ในทางปฏิบัติได้อย่างจริงจัง และช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นผลให้การดำเนิน
นโยบายของรัฐบาลได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างในหนังสือพิมพ์

เดลินิวส์, 30 มิถุนายน 2546) รายงานผลการประเมินนโยบายเศรษฐกิจรากหญ้า และหลักประกัน
สังคมของรัฐบาล 2 - 3 ปีที่ผ่านมา ว่ารัฐบาลได้ใช้งบประมาณเพื่อสนับสนุนนโยบาย รวมทั้งสิ้น
204,894 ล้านบาท พบว่านโยบายดังกล่าวเน้นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายในระดับที่น่าพอใจ
โดยมีส่วนกระตุ้นการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (จีดีพี) เมื่อปี 2545 ที่ผ่านมา
เพิ่มขึ้น 5.3 % เป็นผลจากโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้า 0.72 % คิดเป็นมูลค่าประมาณ 38,600
ล้านบาท และทำให้รายได้เฉลี่ยต่อคนเพิ่มขึ้นจาก 85,630 บาท เป็น 86,243 บาท นอกจากนี้ยังส่งผล
ให้การว่างงาน โดยรวมลดลงจาก 3.41 % ในปี 2544 เหลือ 2.16 % ในปี 2545 และทำให้การว่างงาน
ในชนบทลดลงต่ำกว่าในเมืองเป็นครั้งแรกในรอบ 5 ปี และรายได้ของครัวเรือนมากที่สุด 21.9 %
รองลงมาก็คือ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ 14.5 % และโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชน
เมือง 7.2 % ฯลฯ

ทั้งนี้ สคช. เห็นว่านโยบายของรัฐเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในระดับรากหญ้า
อย่างกว้างขวาง ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม จึงสนับสนุนการดำเนินงานให้ต่อเนื่อง แต่ควร
ปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าสูงขึ้น สร้างความแตกต่างและมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของตลาด เพื่อให้สมาชิก
ในชุมชนสามารถยึดเป็นอาชีพหลัก ได้ จัดทำแผนส่งเสริมการตลาดให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเร่งรัดออก พรบ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สามารถทำธุรกิจได้อย่างต่อเนื่องถูกกฎหมาย และมีหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างเป็นระบบ

2.3 กรอบแนวคิดและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

2.3.1 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ มีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง “การประเมินศักยภาพธุรกิจชุมชนในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์: ของศึกษาดำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (x) ประกอบด้วย

ปัจจัยที่นำไปสู่การดำเนินงานที่มีศักยภาพของกลุ่มอาชีพแม่บ้านเยาวชน
หัตถกรรมดงป่าซาง ได้แก่

- ลักษณะของส่วนบุคคล
- วัตถุประสงค์ของกลุ่มต้องชัดเจน
- มีแผนการทำงานและปฏิบัติตามแผนฯ
- ผู้นำกลุ่มมีความรู้ความสามารถ
- สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานฯ
- สมาชิกกลุ่มมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- ความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชน
- มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ
- มีกิจกรรมที่เกิดจากการปฏิบัติงานตามโครงการฯ

ตัวแปรตาม (Y) ได้แก่ ผลการดำเนินโครงการฯ โดยเกณฑ์ชี้วัดที่อิงวัตถุประสงค์
ของโครงการ

1. ด้านการสร้างงานสร้างรายได้แก่ชุมชน (ด้านการเงิน)
  - การจ้างงานที่เพิ่มขึ้นจากการดำเนินโครงการฯ

- รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการฯ
- มีเงินเก็บออมมากขึ้น
- หนี้สินลดลง

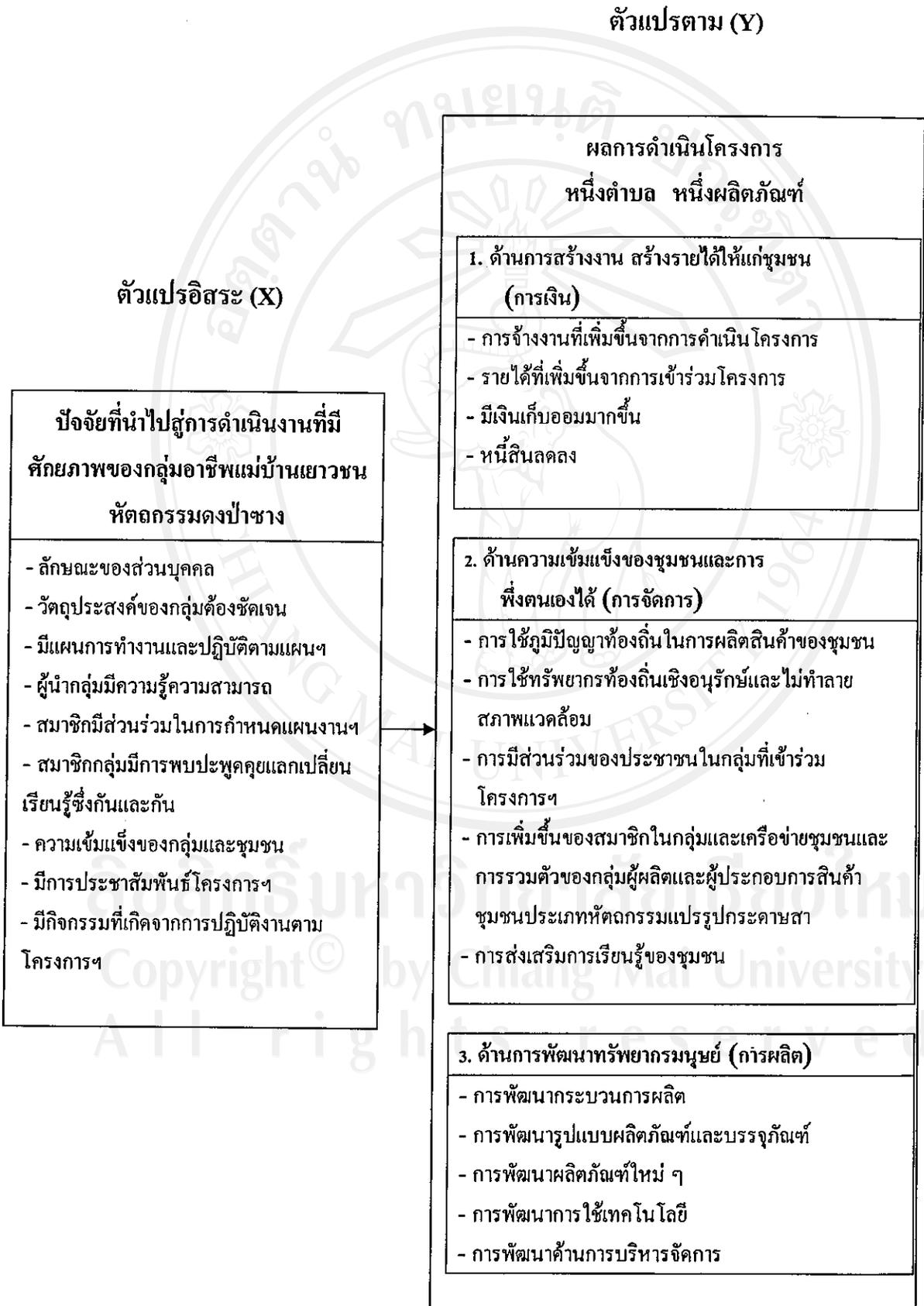
2. ด้านความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งตนเองได้ (ด้านการจัดการ)

- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าของชุมชน
- การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเชิงอนุรักษ์และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม
- การมีส่วนร่วมของประชาชนในกลุ่มที่ร่วมโครงการฯ
- การเพิ่มขึ้นของสมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายชุมชน การรวมตัวของกลุ่มผู้ผลิต และผู้ประกอบการสินค้าชุมชน ประเภทหัตถกรรมแปรรูปกระดาษสา
- การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

3. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในส่วนที่คนในชุมชนพัฒนาด้วยตนเอง และ การฝึกอบรมจากภาครัฐ จนถึงขั้นนำความรู้ที่ได้รับไปใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยกิจกรรมต่างๆ (ด้านการผลิต) ได้แก่

- การพัฒนากระบวนการผลิต
- การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ
- การพัฒนาด้านการใช้เทคโนโลยี
- การพัฒนาด้านการตลาด
- การพัฒนาด้านการบริหารจัดการของชุมชน

2.3.2 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.4 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

สมาชิกกลุ่มฯ หมายถึง ประชาชนที่รวมตัวกันในกลุ่มผู้ผลิตกระดาษสา ในตำบลมะขูนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการฯ มีการรับรู้ มีส่วนร่วม และได้รับผลโดยตรงจากกิจกรรมต่างๆ ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งในตำบลมะขูนหวานขณะนี้ไม่มีเพียงกลุ่มเดียว จึงหมายถึงสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเยวชนหัตถกรรมแปรรูปจากกระดาษสาบ้านดงป่าซาง

ระดับของการผลิตฯ หมายถึง ลักษณะและสถานภาพในการผลิต ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ แบ่งออกเป็น

1. ผู้ประกอบการ ได้แก่ ผู้ผลิตกระดาษสาและผลิตภัณฑ์กระดาษสา ที่มีลูกจ้าง หรือพนักงานประจำตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีการผลิตได้ทั้งในลักษณะเพื่อการจำหน่ายและส่งออก และอาจมีสถานที่ที่ใช้ในการผลิตตั้งแต่โรงงาน หรือมีร้านค้าเป็นของตนเอง
2. ผู้ผลิตรายย่อยหรือรับจ้างการผลิต ได้แก่ ผู้ผลิตที่ผลิตตามคำสั่งผลิต เพื่อส่งต่อผู้ประกอบการ ร้านค้า หรือผู้ส่งออก ซึ่งมีขนาดผลิตตั้งแต่ ผลิตเองตามลำพังคนเดียว ช่วยกันผลิตในครอบครัว เช่น สามี – ภรรยา โดยได้รับค่าตอบแทนตามชิ้นงานหรือจำนวนที่ตั้งผลิต
3. ลูกจ้างรายวัน/ พนักงานประจำ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับค่าตอบแทนในการผลิต หรือการทำงานที่กำหนดไว้รายตัว รายวันหรือรายเดือน โดยไม่เกี่ยวกับชิ้นงานที่ผลิตได้

การบริหารจัดการกลุ่มฯ หมายถึง การบริหารจัดการภายในกลุ่มแม่บ้านเยวชนหัตถกรรมดงป่าซาง และผลิตภัณฑ์กระดาษสา ในตำบลมะขูนหวาน เฉพาะในขอบเขตของประเด็นที่ศึกษา กำหนดไว้ ซึ่งผสมผสานระหว่างหลักการบริหาร โครงการและลักษณะการบริหารกลุ่มที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน

กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากแผนปฏิบัติงานของโครงการฯ หมายถึง กิจกรรมของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนในกลุ่มผู้ผลิตกระดาษสาในตำบลมะขูนหวานเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการดำเนินโครงการฯ หมายถึง ระดับศักยภาพธุรกิจชุมชนของการดำเนินงานตามโครงการฯ ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด หลักการ และวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ซึ่งในการศึกษานี้ กำหนดโดยสรุปไว้ 3 ด้าน ได้แก่

1. **การสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน** (ด้านการเงิน) โดย การสร้างงาน หมายถึง การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพทำกระดาษสาและผลิตภัณฑ์กระดาษสามีงานในพื้นที่ตำบลมะขูนหวานจำนวนเพิ่มมากขึ้น และไม่ต้องอพยพ

ย้ายไปทำงานทำต่างถิ่น ซึ่งกำหนดตัวชี้วัดในครั้งนี้ จากจำนวนการจ้างงานที่เพิ่มขึ้น ของผู้ประกอบการ บวกกับข้อมูลพื้นฐานของตำบลมะขูนหวานที่เกี่ยวกับการอพยพไปทำงานต่างถิ่น ณ สิ้นปี 2547 ส่วนรายได้ที่เพิ่มขึ้น หมายถึง รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการดำเนินโครงการฯ ซึ่งเกณฑ์กำหนดระดับของการเพิ่มขึ้น สืบมาจากผู้ให้ข้อมูลในรอบแรก โดยระบุว่า การเพิ่มขึ้น 10 – 15 % เป็นการเพิ่มขึ้นตามปกติทุกปี และการเพิ่มขึ้นในระดับมาก ผู้ให้ข้อมูลระบุว่ามากกว่า 30 % ขึ้นไป

2. ความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งตนเองได้ (ด้านการจัดการ) หมายถึง โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กระตุ้นและทำให้เกิดความเคลื่อนไหวการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และความร่วมมือของคนในกลุ่มๆ ในชุมชน เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชน

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (ด้านการผลิต) หมายถึง การพัฒนาความรู้ของคนในชุมชน จนถึงขั้นที่สามารถนำไปใช้ในการผลิตสินค้าเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และเกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน ทั้งในส่วนที่คนในชุมชนคิดพัฒนาด้วยตนเอง และการพัฒนาด้วยกิจกรรม และการฝึกอบรมจากภาครัฐ กิจกรรมการผลิต การบริหารจัดการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการตลาด เป็นเครื่องมือในการพัฒนา